

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1279120

Cilt: 6 Sayı: 2 Haziran 2023

ss. 363-383

Makalenin Geliş

Tarihi

07/04/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

17/05/2023

Yayın Tarihi

30/06/2023

MÜCELLÎ'NİN DİLİNDEN EĞRİ KALESİ FETHİ VE TABUR GAZASI: İNŞÂ-YI KAL'Â-İ EGRİ VE GAZÂ-YI TABUR

Suat DONUK¹

ÖZET

İslam medeniyetinde oldukça güçlü bir tarih yazım geleneği vardır. İslam medeniyetinin önemli bir şubesi olan Osmanlılar bu tarihçilik geleneğini zenginleştirerek sürdürmüştür. Hükümdar veya başka bir devlet yetkilisinin desteğini alan Osmanlı yazarlar İslam medeniyeti kitap yazım kaideleri çerçevesinde çok sayıda mürettep tarih kitabı kaleme almıştır. Herhangi bir devlet desteği görmeyen, sanatçılık yetenekleri sınırlı bazı kişiler tarihi olayları anlatan metinler yazmıştır. Yazma eser kütüphanelerinde yer alan mecmualarda bu tür metinlerle karşılaşılabilir. Bu metinler tam bir eser olmasalar bile önemli tarihi hadiseleri doğrudan anlattıkları için tarih alanında çalışan araştırmacılara önemli veriler sunabilmektedir. 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başında Rumeli'de yaşamış Mücellî Osman Efendi kendisine ait manzume ve yazılar ile başka sanatçılara ait eserleri bir araya getirdiği mecmuaya *Mecmuatü'l-esrâr* adını vermiştir. *Mecmuatü'l-esrâr*'da bulunan metinlerden biri Mücellî'nin *İnşâ-yı Feth-i Kal'â-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* adlı kısa eseridir. Sultan III. Mehmed'in komutanlığında gerçekleşen Eğri Kalesi'nin fethi ile akabinde yaşanan Tabur savaşını anlatan eser olayın yaşandığı zamana yakın bir tarihte bölgeye mensup bir kişi tarafından anlatılması bakımından Osmanlı tarihi araştırmacılara önemli veriler sunma potansiyeline sahiptir. Klasik Osmanlı nesir diliyle yazılan *İnşâ-yı Feth-i*

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, suatdonuk@hotmail.com ORCID ID: 0000-0003-0206-2988

Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur çok sayıda Türkçe deyim, atasözü ve arkaik kelime içermektedir. Bu makalede Mücellî Osman Efendi'nin *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* adlı eserinin şekil ve muhteva inceleme sonuçları verilmiş, ilgili eserin çeviri yazılı metni ilim alemiyle paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnşa, Mücellî, Eğri Kalesi, Osmanlı Nesri, Tarih

THE CONQUEST OF EĞRI CASTLE AND THE BATTLE GAS FROM MÜCELLÎ'S LANGUAGE: İNŞÂ-YI KAL'A-I EGRI VE GAZÂ-YI TABUR

ABSTRACT

There is a very strong historiography tradition in Islamic civilization. The Ottomans, an important branch of Islamic civilization, continued this historiography tradition by enriching it. Ottoman writers, who received the support of the ruler or another state official, wrote many regular history books within the framework of Islamic civilization book writing rules. Some people, who did not receive any state support and whose artistic skills were limited, wrote texts describing historical events. Such texts can be encountered in majmuas in manuscript libraries. Even if such texts are not a complete work, they can provide important data to researchers working in the field of history because they directly describe important historical events. Mücellî Osman Efendi, who lived in Rumeli at the end of the 16th century and the beginning of the 17th century, gave the name Majmuatu'l-esrâr to the majmua in which she brought together her own poems and writings and works by other artists. One of the texts in Majmuatu'l-esrâr is Mücellî's short work called *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur*. The work, which tells about the conquest of Eğri Castle under the command of Sultan Mehmed III and the Battalion war that followed, has the potential to provide important data to Ottoman history researchers in terms of being told by a person from the region close to the time of the event. *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri* and *Gazâ-yı Tabur*, written in classical Ottoman prose language, contain many Turkish idioms, proverbs and archaic words. In this article, the form and content analysis results of Mücellî Osman Efendi's work named *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* are given, and the translated text of the related work is shared with the scientific community.

Keywords: İnsha, Mücellî, Eğri Castle, Ottoman Prose, History

GİRİŞ

İslam medeniyetinde oldukça güçlü bir tarih yazım geleneği vardır. İslam medeniyetinin önemli bir şubesi olan Osmanlılar bu tarihçilik geleneğini

kendilerine özgü bir tarzda zenginleştirerek sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından yıkılışına kadarki zaman zarfında yazılan tarih kitaplarının sayısının oldukça fazla oluşu (Babinger, 1992: XII) bunun en önemli kanıtıdır.

Müstakil olarak günümüze kadar gelen ilk Osmanlı tarihi Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13) İskendernâme'sinde yer alan *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman* adlı 334 beyitlik bölümdür (Kartal, 04.04.2023). *Âşıkpaşazâde Tarihi* yazarı belli, Türkçe kaleme alınmış ilk mensur Osmanlı tarihi olarak kabul edilmektedir (Arıkan, 04.04.2023).

Tursun Bey'in (ö. 896/1491'den sonra) *Târîh-i Ebû'l-Feth* başlıklı eseri II. Bayezid döneminde (1481-1512) yazılmış olup bütün Fâtih dönemini (1444-1446, 1451-1481) kapsamaktadır. *Âşıkpaşazâde* (ö. 889/1484'ten sonra) etkisinde kalan Neşri (ö. 926/1520 [?]) de tarihini bu dönemde yazdı. Günümüze ulaşan bölüm kaleme aldığı dünya tarihinin altıncı ve son kitabıdır (Özcan, 04.04.2023). II. Bayezid'in İdris-i Bitlisi'ye (ö. 926/1520) Farsça, Kemalpaşazâde'ye (ö. 940/1534) Türkçe birer Osmanlı tarihi yazdırması tarihçilikte bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bitlisi'nin *Heşt Bihiştî* Farsça olmasına rağmen pek çok Osmanlı tarihçisi tarafından kaynak eser olarak kullanıldı (Özcan, 05.04.2023). *Kemalpaşazâde Tarihi* Osmanlı bürokrasinde önemli görevlerde bulunmuş, şeyhülislamlık makamına yükselmiş önemli bir figür tarafından yazılması bakımından önemlidir.

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) tahta çıkışından sonra onun siyasi ve askeri başarılarını ele alan bağımsız eserler ortaya çıktı. *Selimnâme* adı verilen bu eserler Osmanlı tarihçiliğinin zenginleşmesine önemli katkılarda bulundu. Özellikle İshak Çelebi'nin (ö. 943/1537), İdris-i Bitlisi'nin ve Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin (ö. 975/1567) *Selimnâmeler*i dikkat çekicidir. Sadece bir hükümdarın faaliyetlerine odaklanan bu tarihçilik anlayışı Kanûnî Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde *Süleymannâmeler*'le sürdürüldü (Arıkan, 04.04.2023).

XVI. yüzyılda tarih alanında eser veren yetmiş beş müellif tesbit edilebilmektedir (Arıkan, 04.04.2023). Bunlar arasında Osmanlı tarihçiliğine değer katan iki önemli eserden biri Hoca Sâdeddin'in (ö. 1008/1599) Yavuz Sultan Selim dönemi sonlarına kadar getirdiği *Tâcü't-tevârih*'i (İpşirli, 04.04.2023), diğeri de Âlî Mustafa Efendi'nin (ö. 1008/1600) başlangıçtan itibaren III. Mehmed (1595-1603) dönemini de içine alan *Kühû'l-ahbâr*'ıdır (Donuk, 2020).

XVII. yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılığının önemli aktörlerinden Kâtib Çelebi (ö. 1067/1657) Arapça Fezleketü't-tevârih'inde kainatın yaratılışından 1641 senesine kadar yaşanan önemli hadiseleri anlattı. Fezleketü't-tevârih'in kronolojisi olarak Takvîmü't-tevârih'i yazdı (Bostan, 04.04.2023). Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (ö. 1068/1658) Hz. Adem'den 1648 yılına kadar gelen olayları içine alan bir umumi tarih kaleme aldı (Kaya, 04.04.2023).

Osmanlı tarihini de kapsayan bu genel tarihler dışında XVII. yüzyılda belirli dönemleri kapsayan eserlerin çoğalmasında dikkati çeker. Bunlar arasında Hasanbeyzâde'nin (ö. 1046/1636-37) Târih-i Âl-i Osmân'ı, Kâtib Çelebi'nin Türkçe Fezleke'si, Solakzâde'nin (ö. 1068/1658) derlemelerden oluşan tarihi, Fındıklılı Silâhdar Mehmed Ağa'nın (ö. 1139/1726-27) tarihi sayılabilir (Arıkan, 04.04.2023).

Vak'anüvisliğin kurumlaşması, Damad İbrâhim Paşa'nın sadâretinde (1718-1730) kurulan tercüme heyeti tarafından temel tarih kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesi ve Avrupa'ya elçilik görevi ile giden sefirlerce yazılan sefâretnâmelerin vak'anüvis tarihlerine konulması XVIII. yüzyıl Osmanlı tarih yazımının önemli gelişmeleridir. İlk vak'anüvis Nâimâ'nın (ö. 1128/1716), Şârihülmenârzâde Ahmed Efendi'nin (ö. 1067/1657) müsveddelerine dayanan altı ciltlik tarihi oldukça takdir gördü. İlk vak'anüvis Nâimâ'dan sonuncusu olan Abdurrahman Şeref Efendi'ye (ö. 1925) kadar bu görevde bulunan resmi görevliler tarih yazım faaliyetlerini yürüttü.

Osmanlı Devleti'nde hükümdar veya başka bir devlet yetkilisinin desteğini alan, bunu resmi bir statüde yerine getiren, yazarlık yetenekleri üst düzey yazarlar tarafından yazılan söz konusu mürettep eserlerin yanı sıra herhangi bir devlet büyüğünün desteğini almayan, resmi bir görevi olmayan, sadece elde ettiği bilgileri bir esere dönüştürme gayreti taşıyan, yazarlık yeteneği sınırlı şahıslar tarafından yazılan eser ya da metin parçaları da vardır. Mecmualar yardımıyla günümüze gelen bu metinlerden biri 17. yüzyıl başlarında Rumeli'de çeşitli yerleşim yerlerinde imamlık ve müezzinlik yapmış Mücellî Osman Efendi'nin (ö. 1031/1621-22'den sonra) *Mecmuatü'l-esrâr* adlı mecmuasında yer alan *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur*'udur. Sultan III. Mehmed'in komutanlığında gerçekleşen Eğri Kalesi'nin fethi ve tabur gazası gibi önemli bir hadisenin bölgede yaşamış bir kişinin tanıklığında anlatımına dayanan bu metin Osmanlı tarihi araştırmacılarına önemli veriler sunma potansiyeli taşımaktadır.

Bu makalede Mücellî Osman Efendi'nin *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* adlı eserinin şekil ve muhteva inceleme sonuçları verilecek, ilgili eserin çeviri yazılı metni ilim alemiyle paylaşılacaktır.

1. *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur*

1.1. Adı

Makale konusu eserin mukaddimesinde herhangi bir isim zikredilmemiştir. Başlıkta ise “İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur” ibaresi bulunmaktadır. Söz konusu metnin içeriği Eğri Kalesi'nin fethi ve akabinde gelişen tabur savaşının mensur anlatımı olduğu için eserin adı *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* olacaktır.

1.2. Yazarı

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur'un yazarı mukaddimedede kendisinden söz etmemektedir. Ancak bu metin 17. yüzyılda vefat etmiş, Mücellî mahlaslı Rumelili bir sanatçının kendisine ait manzume ve mensurelere de yer verdiği *Mecmuatu'l-esrâr* (Topal, 2013: 1561) adlı seçme eserler mecmuasında bulunmaktadır. Nitekim *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur*'a dekoratif unsur olarak serpiştirilen manzumelerden;

Ey Mücellî uğraş oldu üç gün üç gice tamâm

Kana ğark oldu çü ol dem halk-ı 'âlem ve's-selâm (vr. 88a)

biçimindeki beyitte “Mücellî” mahlasının geçmesi eserin ona aidiyetini teyit etmektedir. Mücellî'nin asıl adı Osman'dır. Doğum tarihi belli değildir ancak 983/984 (1576-77) yılından önce doğduğu, 16. yüzyılın ikincisi yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır. Ömrünün önemli bir kısmını Rumeli'de Pojega sancağında geçirmiştir. Pojega'ya bağlı Kutheva, Vireveniçe ve Burut'ta imam hatiplik yapmıştır. Halveti tarikatına mensup olan Mücellî Osman Efendi 1031 (1621-22) senesinden sonra vefat etmiştir (Topal, 2013: 1563-1566).

1.3. Yazılış Tarihi

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur'un mukaddimesinde eserin yazıldığı tarih hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak eserin başında yer alan “Bi-emri'llâhi te'âlâ sene hamse ve elf târihinde 'asâkir-i İslâm'a bir feth-i fütûh müyesser olmuşdur ki Âl-i 'Osmân devrinde bir dahı olmuş degüldür. Ve târih-i mezkûrda mâh-ı Safer'ün on üçüncü günü lağam birle Egre'de vâki' Kal'a-i Nemçe feth olup ve mâh-ı mezbûrun yigirmi yedinci günü Kal'a-i Macar

alınup ... ve mâh-ı mezbûrun evâhirinde ikdâm-ı tâm birle Kal'a-i Egre feth olup (vr. 86b)" ifadelerine göre 1005 Safer'inin on üçüncü gününde (6 Ekim 1596) Nemçe Kalesi, yirmi yedinci gününde (20 Ekim 1596) Macar Kalesi, sonlarında ise Eğri Kalesi fethedilmiştir. Akabinde gelen kısımda geçen "Fîl-hâl işbu mâh-ı Rebî'ü'l-evvel'ün üçüncü günü küffâr-ı hâk-sâr *hazelehümü'llâhu ilâ yevmi'l-karâr*'un taburları üzerlerine ceng ü cidâl ve harb [u] kîtâl emr-i muhakkak... (vr. 87a)" ibaresinde yer alan "işbu" kelimesine bakıldığında *Înşâ-yı Feth-i Kal'a-i Eğri ve Gazâ-yı Tabur*'un 1005 Rebilevvel'inde (Kasım 1596) kaleme alındığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tarih Eğri Kalesi'nin fethinden yaklaşık bir ay sonrasına tekabül etmektedir.

1.4. Bulunduğu Yazma

Înşâ-yı Feth-i Kal'a-i Eğri ve Gazâ-yı Tabur Ankara Milli Kütüphane Türkçe Yazmaları 06 Mil Yz B 346 numarada kayıtlı bir seçme eserler mecmuasında yer almaktadır. *Mecmuatü'l-esrâr* adını taşıyan mecmua Mücellî Osman Efendi tarafından derlenmiştir. 256 varaktan meydana gelen mecmuada Mücellî'nin farklı dönemlerde çeşitli vesilelerle kaleme aldığı manzumelerle birlikte Burhaneddin ez-Zernüci, Mahmud el-Karamanî, İlahî Abdullah en-Nakşbendî, Akşemseddin Mehmed b. Hamza, Şihabüddin Ömer es-Sühreverdi, Abdulhâdî el-Vardarî, Ali b. Hemdem, Refikî, Kemal Paşazâde Efendi ve Ebû Hanife en-Nu'mân'a ait eserler bulunmaktadır (Söylemez, 2019:118-121). *Înşâ-yı Feth-i Kal'a-i Eğri ve Gazâ-yı Tabur Mecmuatü'l-esrâr*'ın 86b-88b varakları arasında yer almaktadır (Yazmanın ayrıntılı tavsifi için bk. Söylemez, 2019: 118-121; Topal, 2013: 1566-1569).

1.5. Muhtevası

Înşâ-yı Feth-i Kal'a-i Eğri ve Gazâ-yı Tabur kısa bir mukaddime ile başlamaktadır. Burada hükümdarın fitratının her zaman gazaya meyyal olduğu ifade edilmiştir. Akabinde gelen ve eserin aslını oluşturan bölümü şu şekilde özetlemek mümkündür: İslam gazileri küffâr memleketleri fethine koyuldu. Yeryüzünün halifesi İslam ordusuyla Eğri Kalesi fethine geldi. 1005 tarihinde İslam ordusuna Osmanlı Devleti zamanında görülmemiş türden bir fetih nasip oldu. Bu yılın Safer ayının on üçüncü günü lağam ile Eğri'de bulunan Nemçe Kalesi fethedildi. Aynı ayın yirmi yedinci gününde Macar Kalesi alındı. Onlar lağam tedbirini işitince feryat ederek bizzarure kaleyi teslim ettiler. Aynı ayın sonlarında büyük bir çaba ile Eğri Kalesi fethedilip Sufi Sinan Paşa on iki bin yiğit asker ile Eğri Kalesi muhafazasına görevlendirildi.

Bu fetihlerden sonra İslam ordusu [Kur'ân'ın] “Allah yolunda cihat ediniz (Tevbe Sûresi, 9/20).” emrine uydu. Eğri fethi müyesser olunca Nemçe ve Macar küffârı İslam ordusuna karşı duramayacaklarını müşahede edince bizzarure firar etti. Yine o mahalde Eğri Kalesi'ni teslim edenlerden yedi bin Macar, kaleden çıkınca Tatar topluluğu onların peşlerine düştü. Tatarlar yedi bin Macar'ı o mahalde kılıçtan geçirdi. İslam askerlerinden çoğunun o savaşlarda ayağı birbirine dolanmıştı. Kasım ayı gelmekle kışlaya dönmek istediler. Ancak yedi kralın taburları Eğri'den dört mil uzaktaydı. Ve Ordu-yı Hümayun'u basmaya niyet etmişlerdi.

Padişah hazretleri bu haberi işitince Ordu-yı Hümayun içine çavuşlar gönderip “Hiçkimse emrimden zerrece ayrılmayacak. Ordu-yı Hümayun'umdan bir adım dışarı çıkmayacak.” diye emretti. O esnada tüm vezir ve emirleri yanına toplayıp büyük bir divan tertip etti. O divanda vezirler, emirler ve bilgili, tecrübeli şahısların her biri türlü türlü sözler söylediler. Cıgaloğlu'nun komutan tayin edilip küffâr taburları üzerine gönderilmesi kararlaştırıldı.

Anında bu Rebiülevvel'in üçüncü gününde küffâr taburları üzerine savaş açmak emri verildi. İlk vezirlerden Cıgaloğlu, Vezir Hasan Paşa, Rumeli askerleri, Fetih Giray Sultan, onun mirzaları ile Tatar topluluğu ve savaşçıları bir kola tayin edildi. İkinci olarak vezirlerden Cafer Paşa, Rumeli beylerbeyi, daha önce yeniçeri ağası olan Veli Ağa, padişahın kulları olan silahtarlar ile sipahiler bir kola tayin edildi.

Küffâr taburları üzerlerine varılıp karşılaşıldığında düşman askerlerinin taburundan yüz bin kadar mel'un “Kimseden korkmayız.” diyerek cenge girdiler. Yedi nevbet veziriazam olan Cıgaloğlu'nun koluna hücum ettiler. Ancak Allah'ın inayetiyle [Cıgaloğlu'nun olduğu kol] dağılmadı. Cafer Paşa koluna saldırdıklarında o kol dayanamayıp bütün sipahi ve silahtarlar firar ettiler. Pek çoğu padişahın Ordu-yı Hümayun'una kadar kovalanageldiler. Hatta o mahalde Ordu-yı Hümayun'un bir tarafı firar edip, padişahın ordusu bir mil püskürtülmüşken yine Allah'ın yardımı sayesinde İslam ordusu gülbang-ı Muhammedî ile bir uğurdan yürüyüş ettiklerinde düşman münhezim oldu. Yüz bin mikdarı mel'un Ordu-yı Hümayun içinde kılıç aslanına yem oldu.

Ve yine küffâr taburlarından bir kara bulut gibi mel'unlar peyda oldu. Yüz seksen bin eli tüfekli ve iki yüz atlı değerli atlara binip, cebeli, zırhlı, çeliğe gömülmüş şekilde taburlarından yana çıkıp [geldiler]. Sonra artlarında olan

vezirlerin askerlerini tahkir ederek padişahın ordusuna doğru yürüyüş ettiler. Ancak ol esnada Cıgaloğlu askerini ve bunca yüz bin askerle İslam ordusunu artlarında alıkoyup “Biz padişahın ordusuna doğru yürüyüş yaptığımızda Anadolu memleketleri ve Müslüman askerleri hezimete düşerse ardımızda olan vezirlerin askerleri bizim hazır [lokmamız] olur.” dediler. Ancak görün tedbiri, nasıl da bozar takdiri!

İşin sonunda iki grup asker dövüşe dövüşe yürüyüş yaptıklarında ol mahalde vezirlerin askerleri küffârın taburlarından çıkan mel’ûnları taburlarında ayırıp, artlarını kesip, nice bin kâfiri kılıçtan geçirip cehennem kuyusuna attılar. Kılıç altından sıyrılanlar kendi taburlarına firar ettiler. Sonra Anadolu memleketleri [askerleri] ile İslam ordusu bir uğurdan gülbâng-ı Muhammedî ile topluca küffâr taburları üzerine yürüyüş ettiklerinde top, tüfenk ve diğer savaş aletleri seslerinden yerlerle gökleri inlemeye başladı.

Velhasıl İslam ordusu [düşman] taburlarını bastıklarında dinsiz mel’ûnlar karşılık verip savaşmaya güç yetiremediler. Hezimete uğradılar. Elleri bağlı, yürekleri dağlı, kimi esir kimi de kılıç arslanının lokması oldu.

Sonuçta üç gün üç gece büyük bir savaş oldu. Üçüncü gün seherden güneş batışına kadar [savaş olup] zafer İslam ordusunun oldu. Dinsiz küffâr, tabur alanından kaçıp cehennem çukuruna atıldılar. Kılıç artığı olanlar savaş aletlerini, çadırlarını bırakıp firar eylediler. Müslüman askerler ganimet elde ettiler. Allahu Teala İslam ordusuna daima fetihler ve yüz aklıkları müyesser eylesin. Allah’ın inayeti ve Hazret-i Resulullah’ın bereketi ile İslam padişahına öyle bir fetih nasip oldu ki Osmanlı Devleti döneminde bir benzeri görülmemiştir.

Ve söz konusu alanda Beç kralının altın ve gümüş nakışlı üç topunu yere gömmüşlerdi. “Madem İslam ordusu o alanda bulunacak, [bu topları] götürmesinler.” diye bu tedbiri almışlardı. Tatar topluluğu da taburlarına gelip mel’ûnların nice bin çadırlarını yakıp ateşe vermişlerdi.

Daha sonra [küffâr] taburlarından üç yüz top ile yedi yüz şâhî darbzen alındı. Dört bin araba kadife ile örtülü hazine alındı. Yüz otuz bin diri mel’ûn ile on iki bin kadın [esir] alındı. Yüz seksen bin Nemçe de kılıç arslanının lokması kılındı. Yüz seksen bin baş meydana dizildi. Nice bin baş da kırmızı kana bulanıp meydana yatar. Bunların haddi ve hesabı yoktur. Kalemin diliyle beyan etmeye imkan da yoktur.

Erdel kralı suya gark olmuşken nice bin dert ve elemle kurtuluşa mecal bulup çıktı. Otuz yedi ban-zâde ile üç yüz bin çocukları alındı. Nice bin silah ve çadırları alındı. Nice nice değerli eşya alındı. Bunların haddi ve hesabı yoktur. İzah etmek de mümkün değildir. O savaş alanı kızıl kana bulanıp kandan her bir derenin rengi değişti.

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur'un sonunda kısa bir hatime vardır. Hatimenin özeti şu şekildedir: Allahu Teala'dan niyaz odur ki yıldız kandilleriyle süslü bu yüce, berrak ve aydınlık kubbe olduğu müddetçe padişah hazretlerinin hilafet tahtları ve mutluluk esasları ziyade olsun. Her zaman fetihler müyesser olsun. Anadolu şehzadesi hazretlerinin vezirleri ve gözdeleri mutluluk belirtileri ile gökyüzü unsurları gibi sağlam olsun. Ümit edilen odur ki İslam ordusuna Allahu Teala fetihler, yüz aklıkları, mutlulukla şenlikler müyesser eylesin. Her zaman devlet ve saadetle payidar olsunlar, âmin yâ Rabbelâlemin.

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur hatimedden sonra 1005 senesini veren tek mısralık bir tarih manzumesi ve Eğri Kalesi fethi konulu altı beyitlik bir gazel ile sona ermektedir.

1.6. Dil ve Üslubu

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur ağır bir dil ile yazılmıştır. “hamiyyet-i nâmûs-ı halife-i rûy-ı zemîn *halleda'llâhu bi'n-nasr ve't-temkîn* (vr. 86b)...”, “Ammâ ba'dü, *guzât-ı İslâm-ı nusret-encâm küffâr-ı hâk-sâr hazelehümu'llâhu ilâ yevmi'l-karârün diyâr-ı memleketleri fethine bi-'inâyetillâhi'l-meliki'l-mecîd münselik olup* (vr. 86b)...” örneklerinde görüleceği üzere Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin ağırlıkta olduğu bir dil ile yazılmıştır. Bu nedenle metnin dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsçadan meydana gelmiştir.

Eserde “Ve Erdel kralı suya gark olmuşken ni[c]e bin derd ü elem ile halâsa mecâl bulup çıkmışdur. Ve otuz yedi bân-zâde ile üç yüz bin zâdeleri alındı. Ve niçe bin yarak ve hayme vü otakları alındı. Ve niçe niçe yâdigârlar dahı alınmışdur. Haddi ve hisâbı yok, ta'büre dahı mümkün degüldür (vr. 88a).” örneğindeki gibi nispeten sade bir dil ile kurulmuş cümleler vardır. Ancak bunların sayısı azdır.

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur klasik Osmanlı nesir üslubu ile yazılmıştır. Klasik üslupla yazılan Osmanlı tarih kitaplarında görülen bağlaçlar ve ek fiillerle uzatılan cümleler, âyet-i kerime ve kelim-ı kibar

iktibasları, dekoratif manzumeler, Arapça kalıp ibareler ve yaygın seci *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur*'da da vardır.

“Ol sudûr-ı devlet-i me‘âlî ve izdiyâd-ı rif‘at-ı hazret-i ‘âlî, hudâvendgâr-ı ‘âlem ve kâm-kâr-ı Mefhar-ı Benî Âdem, mâlik-i memâlik-i Rûm ve sâlik-i rikâb-ı hademe-i ‘ulûm (vr. 86b)” ve “hemîşe sıfat-ı safâ ve mahfil-i musaffâ, mir‘ât-ı mînâ ve âyîne-i ‘âlem-nümâ sadr-nişînânları ilâ yevminâ hâzâ [ber]-karâr olup (vr. 86b)” örneklerinde görüldüğü üzere metnin genelinde seci kullanılmıştır.

Şu örnekte görüleceği üzere bağlaçlar, zarf-fiiller ve yardımcı fiiller yardımıyla uzatılan cümlelere sık sık rastlanmaktadır: “Fi’l-hâl işbu mâh-ı Rebî‘ü’l-evvel’ün üçüncü günü küffâr-ı hâk-sâr *hazelehümü’llâhu ilâ yevmi’l-karâr*’un taburları üzerlerine ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl emr-i muhakkak ve kavli musaddak iktidâ olunmak, mukaddemâ vüzerâdan Cığaloğlı’n ve Vezîr Hasan Paşa’yı ve Rûmili ‘askerin ve Feth Giray Sultân’ın mîrzâ ile ve tâ’ife-i Tatar’ı ve cündileri bir kola ta’yîn buyurilup ve sâniyen vüzerâdan Ca’fer Paşa’yı ve Rûmili beglerbegiyi, sâbıkan yeniçeri ağası olan Veli Ağa’yı ve tâ’ife-i silâhdârân ve sipâhiyân ki ğulâm-ı şâhîdür, anlar dahı bir kola ta’yîn buyurilup, küffâr-ı hâk-sârın taburları üzerlerine varilup, mukâbele olındukda nâgâh düşmân ‘askerlerinün taburından gâlibâ yüz bin mikdârı melâ’in-i hâsirîn dike burun ²«منم دیگر نیست» diyü cenge girdiler (vr. 87a).”

“cesed-i kabîhlerine tokunacak zahm-ı nîzelerin terk idüp ³«این الخلاص واین المناص» mücerred virmeleri i’tibârınca yedi bin Macar ve dahı vire ile ol mahalde Kal’a-i Egri’den çıkup ve ardlarına bakmadın gidüp, fi’l-hâl tâ’ife-i Tatar dahı mel’ûnların pâylarına düşüp ⁴«فُل قَتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ» diyü ol kavm-ı ‘anûdun (vr. 87a)...” ifadesinde görüleceği üzere âyet-i kerime ve kelam-ı kibar iktibasları yapılmıştır. Metin boyunca 11 ayet, 2 kelam-ı kibar kullanılmıştır.

Mücellî Osman Efendi metni süslemek için şu örnekte görüleceği üzere manzumeler meydana getirip esere serpiştirmiştir: “Ve ol ‘arsa-i ceng kızıl kana bulaşup ve kandan her bir dere elvân[ı] muğayyer olmuştur.

Beyt

Ey Mücellî uğraş oldu üç gün üç gice tamâm

Kana gark oldu çü ol dem halk-ı ‘âlem ve’s-selâm (vr. 88a)”

Metin boyunca 14 beyit, 1 mısra ve 1 gazelden oluşan 16 manzume görülmektedir.

² “Ben varım, başkası yok.”

³ “Kurtuluş nerede? Kaçış nerede?”

⁴ “De ki: ‘O ayda savaş büyük bir günahdır.’”, Bakara Sûresi, 2/217.

İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur kısa bir metin olmasına rağmen Türk dil araştırmacıları için değerli veriler sunmaktadır. Eserde önemli sayıda Türkçe deyim, atasözü ve arkaik kelime bulunmaktadır.

Arkaik kelimeler: kığırmak, tüşkürmek, berkitmek, dönüşmek.

Deyimler: ardına bakmadan gitmek, at salmak, kılıçtan geçirmek, aman vermemek, zerrece ayrılmamak, üzerine varmak, dike burun girmek, bir uğurdan, ardını kesmek, kılıç altından sıyrılmak, yer gök inlemek, kana gark olmak, kılıç lokması olmak, elleri bağlı yürekleri dağlı olmak, kılıç artığı olmak, yüz aklıklar olmak, al kana bulanmak, haddi hesabı olmamak.

Atasözü: Görün tedbiri, nasıl bozar takdiri.

SONUÇ

İslam medeniyetinde oldukça güçlü bir tarih yazım geleneği vardır. İslam medeniyetinin önemli bir şubesi olan Osmanlılar bu tarihçilik geleneğini zenginleştirerek sürdürmüştür. Hükümdar veya başka bir devlet yetkilisinin desteğini alan Osmanlı yazarlar İslam medeniyeti kitap yazım kaideleri çerçevesinde çok sayıda mürettep tarih kitabı kaleme almıştır. Herhangi bir devlet desteği görmeyen, sanatçılık yetenekleri sınırlı bazı kişiler tarihi olayları anlatan metinler yazmıştır. Yazma eser kütüphanelerinde yer alan mecmualarda bu tür metinlerle karşılaşılabilir. Bu tür metinler tam bir eser olmasalar bile önemli tarihi olayları doğrudan anlattıkları için tarih alanında çalışan araştırmacılara önemli veriler sunabilmektedir. Rumelili bir imam hatip olan Mücellî Osman Efendi kendisine ait manzume ve yazılar ile başkaca sanatçılara ait eserleri bir araya getirdiği mecmuaya *Mecmuatü'l-esrâr* adını vermiştir. *Mecmuatü'l-esrâr*'da bulunan metinlerden biri Mücellî'nin *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* adlı kısa eseridir. Sultan III. Mehmed'in komutanlığında gerçekleşen Eğri Kalesi'nin fethi ile akabinde yaşanan Tabur savaşını anlatan eser olayın yaşandığı zamana yakın bir tarihte bölgeye mensup bir kişi tarafından anlatılması bakımından Osmanlı tarihi araştırmacılarına önemli veriler sunma potansiyeline sahiptir. Klasik Osmanlı nesir diliyle yazılan *İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur* çok sayıda Türkçe deyim, atasözü ve arkaik kelime içermektedir.

2. Metin

2.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Çeviri yazılı metin kuruluşunda;
- Ankara Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları no. 06 Mil Yz B 346.

nüshası kullanıldı.

- Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazımında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (Kanar, 2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ek ve edatların imlasında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (Ünver, 2008: 1-46) belirtilen esaslara uyuldu.
- Nüshada müstensih hatası ile "hin, tūfeng, hāzır, iḥrāk, maḥfil" şeklinde yazılan kelimeler asli imlaları olan "hīn, tūfeng, hāzır, iḥrāk, maḥfil" olarak metne alındı.
- Manzumelerin aruz kalıbı başa yazıldı.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Buralar köşeli parantez ([ ]) ile gösterildi.
- Âyet-i kerîmelerin sûre ve âyet numaraları ile mealleri dipnotta bildirildi.
- Arapça kalıp dualar latinize ve italik olarak verildi. Arapça cümleler ise Arap alfabesiyle yazıldı. Bunların Türkçe tercümeleri dipnotta verildi.
- Varak numaraları köşeli parantez içerisinde, kalın olarak verildi.
- Mensur kısımda noktalama işaretleri kullanıldı. Manzumelerde kullanılmadı.
- Metinde tashih yapıldığında bu durum dipnotta açıklandı.

2.2. İnşâ-yı Feth-i Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur

İNŞÂ-YI FETH-İ KAL'A-I EGRİ VE ĞAZÂ-YI TABUR⁵

Ol şudür-ı devlet-i me'âlî ve izdiyâd-ı rifat-ı hazret-i 'âlî, hudâvendgâr-ı 'âlem ve kâ-m-kâr-ı Meşhar-ı Benî Âdem, mâlik-i memâlik-i Rûm ve sâlik-i rikâb-ı hademe-i 'ulûm, zıll-ı zâlil-i 'âlem-i kebîr, şarkân ve ğarben ziyâ gösterüp ve memâlik-i İslâm halleda'llâhu hilâfetehu⁶ hazretlerinin karar-ı şerifleri ğuzât-ı cihâda perver olup hemîşe şıfat-ı şafâ ve mahfil-i muşaffâ, mir'ât-ı mînâ ve âyine-i 'âlem-nümâ şadr-nişinânları ilâ yevminâ hâzâ [ber]-karâr olup dâ'imâ riyâz-ı mekrümetleri ser-be-ser cüyân yeñî cüybâr olup devlet mânend-i çeşmesâr ve hürşid-i feyz-nümâ müyesser ola.

Ammâ ba'dü, ğuzât-ı İslâm-ı⁷ nuşret-encâm küffâr-ı hâk-sâr hâzelehümu'llâhu ilâ yevmi'l-karâr-ı⁸ diyâr-ı memleketleri fethine bi-'inâyetillâhi'l-meliki'l-mecîd münselik olup **ķavluhu te'âlâ**: ⁹﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلًا﴾ İşbu âyet-i kerîmenüñ ma'nâsı mazmûn-ı belâğat-meşhûnına vâki' uğur-ı dîn-i mübîn ve hamîyyet-i nâmûs-ı halîfe-i rüy-ı zemîn halleda'llâhu bi'n-naşr ve't-temkîn¹⁰ hazretleri 'asâkir-i İslâm-ı¹¹ nuşret-encâm birle Kâl'a-i Egri fethine gelinüp, **ķavluhu te'âlâ**: ¹²﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾ âyet-i kerîmesinüñ ma'nâsı nuşret-i şâha zâhir olup ¹³﴿وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا﴾ fehvâsı üzerine bi-emri'llâh bâhir ü nâşır olup;

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Ehl-i İslâm 'askerine feth u nuşret kıl ilâh

Bed-fi'âlün 'askeri bi'l-cümleten olsun tebâh

Bi-emri'llâhi te'âlâ sene hamse ve elf târihinde 'asâkir-i İslâm'a bir feth-i fütüh müyesser olmuşdur ki Âl-i 'Oşmân devrinde bir dahı olmuş degüldür. Ve târih-i mezkûrda mâh-ı Safer'ün

⁵ Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmalar, 06 Mil Yz B 346, vr. 86b.

⁶ "Allah onun hilafetini daim kılsın."

⁷ Burada yer alan "ve" bağlacı sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

⁸ "Allah onları kıyamet gününe kadar yardımsız bıraksın."

⁹ "Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız.", Ankebut Sûresi, 29/69.

¹⁰ "Allah onu yardım ve sağlamlıkla daim kılsın."

¹¹ Burada yer alan "ve" bağlacı sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

¹² "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.", Fetih Sûresi, 48/1.

¹³ "Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin.", Fetih Sûresi, 48/3.

on üçüncü günü lağam birle Egre'de¹⁴ vâkı' Kal'a-i Nemçe feth olup ve mâh-ı mezbûruñ yigirmi yedinci günü Kal'a-i Macar alınup hâl bu ki anlar dahı lağam tedârükin istimâ' itdüklerinde bi'z-zarûri kendü dînlerince feryâd-ı bî-şümâr itmegin vire virdiler. Ve mâh-ı mezbûruñ evâhirinde ikdâm-ı tām birle Kal'a-i Egre feth olup ve Şüfî Sinân Paşa Hâzretleri dahı on iki biñ dil-âver ile Kal'a-i Egri muhâfazasına ta'yîn buyurilup kal'a-i mezbûreye dâhil oldılar.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _]

Ƙıldı düstür-ı mükerrrem anlar için intibâh

Egryi me'mür olan dutmaya iştibâh

Ve ba'de'l-fütüh 'asâkir-i İslâm dahı ol muhârebelerde¹⁵ (وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ) niyyetin gönüllerinde berkidüp ve hafv-ı vâcib terk idüp, Hağ celle ve 'alâya tevekkül ve Hâzret-i Resûlullah'a tevessül kıilup, el-âyet: 16 (فَقَطِّعْ دَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا) bi-emri'r-Rahmân Egri fethi müyesser olup 'inâyet-i rabbânî ve hidâyet-i sübhânî mu'âvin ü müzâhir olmağın küffâr-ı hâk-sâr ve Nemçe ve Macar guzât-ı câhidîn-i İslâm'ın sinân u sitizlerine ve tiğ-i hün¹⁷-rîzlerine zât-ı habîşelerinden kuvvet-i müdâveme ve kudret-i mukâveme müşâhede itmeyecek bi'z-zarûr el-firâr ve bi'l-cümle Nemçe ve Macar Kal'a-i Egre'de karâr dutamayup [87a] vire virdiler. Ve mâ-lâ-yutâk tarîkına zâhib olup kendü başlarına uğrayacak tiğ u sitizelerin berk idüp ve cesed-i kabîhlerine tokunacak zahm-ı nîzelerin terk idüp¹⁸ «این الخلاص و این المناص» mücerred virmeleri i'tibârınca yedi biñ Macar ve dahı vire ile ol maħalde Kal'a-i Egre'den çıkup ve ardlarına bakmadın gidüp, fi'l-hâl tâ'ife-i Tatar dahı mel'unlaruñ pâylarına düşüp¹⁹ (قُلْ قَاتِلْ فِيهِ كَبِيرٌ) diyü ol kavm-ı 'anüduñ ve zümre-i merdüduñ üzerlerine at şalup, 'umümen yedi biñ Macar'ı dahı ol maħalde kılıçdan geçürüp tu'me-i şemşîr-i âbdâr eylediler.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _]

¹⁴ Nüşhada bu kale adı bazen "Egri" bazen de "Egre" biçiminde geçmektedir. Söz konusu kale adı kaynaklarda her iki şekilde de geçebildiği için tashihi yoluna gidilmedi. bk. Geza David, "EĞRİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/egri> (02.04.2023).

¹⁵ "Allah yolunda ... cihad eden kimselerin...", Tevbe Sûresi, 9/20.

¹⁶ "Böylece zulmeden o toplumun kökü kesildi.", Enam Sûresi, 6/45.

¹⁷ Nüşhada sehven "hân" şeklinde yazılan bu kelime asli imlası olan "hün" ile metne alındı.

¹⁸ "Kurtuluş nerede? Kaçış nerede?"

¹⁹ "De ki: 'O ayda savaş büyük bir günahdır.'", Bakara Sûresi, 2/217.

Gerçi kâfir vire ile çıkmış idi ol zamân
İllâ Tatar zâlimîne virmede hergiz emân

Ve ‘asâkir-i İslâm dahı ol muhârebelerde bir niçesi ²⁰(وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ) hâline varmışlardı. Ve rûz-ı Kâsım gelmekle ‘asâkir-i İslâm dahı ‘umûmen kışlağa münselik olup münteşir olmak istediler. Lâkin yedi kraluñ taburları Egri’den öte dört mil yir olup el-hâşıl Ordu-yı Hümâyün’i başmağa kaşd u niyyet itmişlerdi.

Beyt

[Fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Nâgehân şâha irişdi bir şadâ ol dem hemîn
Orduyı kaşd-ı mazarrat kılamak ister zâlimîn

Fi’l-hâl pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazretleri dahı bu ahvâli istimâ’ idüp Ordu-yı Hümâyün’i içine râygânlar şalup ve çavuşlar gönderüp, tenbîh ü te’kîd için “Olmasun kim bir şahş benüm emrümünden zerre tecävüz idüp Ordu-yı Hümâyün’umdan bir kadem taşra perîşânlık ide.” Ve ol hînde²¹ mecmû‘-ı vüzerâ vü ümerâyı yanına kıgırup bi’l-fi’l küffâr-ı hâksârüñ taburları üzerine varılmaq tedârükde iken muqaddemâ zıllu’llâh hazretleri bu ahvâliiñ esrârına muṭṭali’ olup Ordu-yı Hümâyün’ında bir ‘azîm dîvân eyledi. Ve ol dîvânda mecmû‘-ı vüzerâ vü ümerâ ve ba’zı ehl-i vukûf u umûr-dîde olan her biri bir dürlü söz tekellüm idüp, küffâr-ı hâk-sârüñ taburları üzerlerine varılmaq için Cıgaloğlı’n ser-‘asker diküp taqdim itdiler.

Beyt

[Fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Cıgaloğlı bu gazâya şîr-i nerdür ey hümâm
Hem ‘Aliyyü’l-murtażânuñ mişl-i şânîdür tamâm

²⁰ “Bacakların birbirine dolandığı zaman...”, Kiyame Sûresi, 75/29.

²¹ Nûshada “hin” yazılan bu kelime asli imlası olan “hîn” olarak metne alındı.

*Fi'l-hāl işbu mäh-ı Rebi'ü'l-evvel'ün üçüncü günü küffâr-ı hâk-sâr hâzelehümü'llâhu ilâ yevmi'l-
karâr'uñ²² taburları üzerlerine ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl emr-i muhakkak ve kav-i
muşaddak iktidâ olunmak, muqaddemâ vüzerâdan Cıgaloğlu'n ve Vezîr Hasan Paşa'yı ve
Rûmili 'askerin ve Fetih Giray Sultân'ın mürzâ ile ve tâ'ife-i Tatar'ı ve cündileri bir kola ta'yîn
buyurilup ve şâniyen vüzerâdan Ca'fer Paşa'yı ve Rûmili beglerbegiyi, sâbıkan yeñiçeri ağası
olan Velî Ağa'yı ve tâ'ife-i silâhdârân ve sipâhiyân ki gulâm-ı şâhidür, anlar dahı bir kola
ta'yîn buyurilup, küffâr-ı hâk-sâr'uñ taburları üzerlerine varilup, mukâbele olındukda nâgâh
düşmân 'askerleriniñ taburından gâlibâ yüz biñ miqdârı melâ'in-i hâsirîn dike burun²³ « منم
ديگر نيست » diyü cenge girdiler. El-hâşıl yedi nevbet vezîr-i a'zam olan Cıgaloğlu kolına
hücüm itdiler. Lâkin hiç bir vech ile anlara inhizâm vâkı' olmadı. Bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ;*

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Cıgaloğlu bir gazâya gerçek erdür didiler

Hem gazâ-yı ekbere ol şîr-i nerdür didiler [87b]

*Ve yine tekrâr Ca'fer Paşa kolına hücüm itdüklerinde nâgâh ol kol karar idemeyüp, mecmü'ı
sipâh u silâhdâr'uñ kararı firâra tebdil olup, bir niçesin dahı pâdişâhuñ Ordu-yı Hümâyün'ına
degin kovagetürdiler. Hattâ ol maħalde Ordu-yı Hümâyün'ün bir cânibi firâr idüp, ve
pâdişâhuñ ordusun dahı gâlibâ bir mül yir tükürmişler iken yine gayret-i rabbânî ve himmet-i
merdânî ve bi-'avni yezdânî birle 'asâkir-i İslâm dahı gül-bâng-ı Muhammedî ile bir uğurdan
yürüyüş itdüklerinde bi-'inâyeti'llâhi te'âlâ münhezim ü meksür olup, cemî'an yüz biñ miqdârı
melâ'in-i hâsirîn Ordu-yı Hümâyün'ı içinde tu'me-i şemşîr-i âbdâr oldılar.*

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Tu'me-i şemşîr oldu ol dem niçe yüz biñ kâfirîn

Didi gönüllerden melâ'ik şad hezârân âferîn

Ve yine tekrâr küffâr-ı hâk-sâr'uñ taburlarından bir kara bulut gibi melâ'in-i hâsirîn peydâ

²² "Allah onları kıyamet gününe kadar yardımsız bıraksın."

²³ "Ben varım, başkası yok."

olup yüz seksen biñ küfî²⁴-reviş eli tüfengli ve iki yüz atlı dahı yarar atlara süvâr olup cebeli ve cevşenli, pülâda ğarķ olup taburlarından yaña çıkdılar. Ba'dehu ardlarında olan 'asâkir-i vüzerâyı tahķir idüp pâdişâhuñ ordusına toĝru yürüyiş eylediler. Lâkin ol hinde Cıĝaloĝlı 'askerin bunca yüz biñ 'asker ile 'asâkir-i ehl-i İslâm'ı ardlarında alıķoyup eyitdiler ki "Biz pâdişâhuñ ordusına toĝru yürüyiş itdüklerimizde memâlik-i Rûm'a ve 'asker-i İslâm'a inhizâm vâķi' olursa ol ardlarımızda olan 'asâkir-i vüzerâ bizüm hâzırımızdur." didiler. Lâkin görüñ tedbiri, nice bozar taķdîri.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Gerçi kâfir ol zamânda böyle tedbir eyledi
Hak Te'âlâ başlarına tiĝi taķdîr eyledi

'Âķibetü'l-emr iki 'asker bir uğurdan dönüşe dönüşe yürüyiş itdüklerinde ol maħalde dahı 'asâkir-i vüzerâ küffâr-ı hâk-sâruñ taburlarından çıkan melâ'in-i hâsirîni taburlarından ayırup ve ardların kesüp, anda dahı niçe biñ kâfir kılıçdan geçüp, fi'n-nâr fi's-saķar ke'l-himâr fi'l-baķar çâh-ı cehenneme atıldılar. Ve kılıç altından sıyrılanlar dahı kendü taburlarına firâr idüp ba'dehu memâlik-i Rûm ve 'asâkir-i İslâm dahı bir uğurdan gül-bâng-ı Muħammedî ile 'umümen küffâr-ı hâk-sâr hâzelehümü'llâhu ilâ yevmi'l-ķarârüñ²⁵ taburları üzerlerine yürüyiş itdüklerinde tob u tüfeng ve âlât-ı ceng âvâzesinden yirlerle gökler inlemege başladı.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Tob atılır kılıç oynar 'asker oldu kana ğarķ
Bir inildi ķopdı ol dem şanki irdi ra'd [u] berķ

Ve'l-hâşıl 'asâkir-i İslâm dahı taburların başduķlarında melâ'in-i bî-dîn ve fecere-i temerrüdîn mukâbeleye ve mukâteleye iktidârları olmayup, ²⁶(سَيُهَزَمُ الْجَمْعُ وَيُؤَلَوْنَ الدُّبُرُ) muktezâsınca bi-inâyeti'llâhi te'âlâ ²⁷(فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ) zuhûr bulup, melâ'in-i hâsirîn münhezim ü

²⁴ Nûshada "fıkr" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereĝi "küfir" olarak metne alındı.

²⁵ "Allah onları kıyamet gününe kadar yardımsız bıraksın."

²⁶ "O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır.", Kamer Süresi, 54/45.

²⁷ "Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar.", Bakara Süresi, 2/251.

meksür olup ihānet-i dīn-i İslām kaşdın²⁸ iden küffār-ı bed-fi‘alüñ²⁹ ﴿فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا﴾²⁹ elleri baġlu ve yürekleri taġlu, kimi ābāde-i ġuzātda giriftār ve kimi tu‘me-i şemşir-i ābdār oldılar.

Beyt

[Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Başdı [88a] çün taburlarını Hān Mehemmed bin Murād

Düşdi ol demde melā‘in niçe yüz biñden ziyād

Hele el-kıssa üç gün üç gice ‘azīm ceng olup ve üçüncü gün ‘ale’s-seher tā ġurüb mihr-i münevver olup ve ‘asākir-i İslām’a Haġ sübhānehu ve te‘ālā³⁰ ġazretleri mansūr u muzaffer olup, kefer-i bī-dīn ‘arşa-i taburdan kaçıp ve fırka-i şeyātın münhezim ü meksür olup çāh-ı cehenneme atıldılar. Ve bakıyyetü’s-süyüf olanlar dahı ālāt-ı cenglerin ve hayme vü otaġların biraġup firār eylediler. ‘Asākir-i İslām dahı müntefi‘ olup ġanīmet-i ilāhiyye ile muġtenim oldılar. ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا﴾³¹ Hemīşe ‘asākir-i İslām’a Haġ sübhānehu ve te‘ālā³² ġazretleri dā‘imā fetḥ-i fütūḥ ve yüz aġlıklar müyesser eyleye.

Beyt

[Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Bil Mehemmed ismi üzre nāmi anuñ ola şāh

Yir yüzine nāzil olmaz böyle ġālib pādīşāh

Haġ sübhānehu ve te‘ālānuñ³³ fazlı ve ‘ināyeti bī-nihāyet birle ve ġazret-i Resūl’llāh’uñ ‘aleyhi ş-salātu ve s-selām³⁴ keşirü’l-berekāt-ı bil-ġāyeleriyle İslām pādīşāhına bir fetḥ-i fütūḥ u nuşret müyesser olmuşdur ki Āl-i ‘Oşmān devrinde bir dahı olmuş degüldür.

Ve ‘arşa-i mezkürda Biç kralnuñ sīm ü zer naġşlu üç topunu yire gömmişlerdi. “Mādām ki

²⁸ Nüşhada burada yer alan “idüp” kelimesi sentaks ve anlam gereġi metne alınmadı.

²⁹ “Allah da onların hastalıklarını artırmıştır.”, Bakara Sûresi, 2/10.

³⁰ “O, her türlü eksiklikten münezzehtir, yücedir.”

³¹ “Hamd, bizi buna eriştiren Allah’a mahsustur.”, Araf Sûresi, 7/43.

³² “O, her türlü eksiklikten münezzehtir, yücedir.”

³³ “O, her türlü eksiklikten münezzehtir, yücedir.”

³⁴ “[Allah’ın] salât ve selamı onun üzerine olsun.”

'asker-i İslâm ol 'arşadan fâriğ olmayacak taşra çıkarmayalar." diyü mel'ûnlar böyle tedârük itmişlerdi. Ve tâ'ife-i Tatar dahı taburlarına gelüp melâ'in-i hâsiriniün niçe biñ çâderlerin yakup ihrâk bi'n-nâr eylemişlerdür.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Biç kıraluñ üç topunu yire kıldılar negâh
Niçe biñ çâder tutuşdı şanki ihrâk-ı giyâh

Ve ba'dehu taburlarından üç yüz top ile yedi yüz şâhî darb-zenler³⁵ alındı. Ve dört biñ 'araba kadîfe ile örtülü hazîneleri alındı. Ve yüz otuz biñ diri melâ'in ile on iki biñ 'avret alındı. Ve yüz seksen biñ Nemçe dahı tu'me-i şemşir-i âbdâr oldılar. Ve yüz seksen biñ baş dahı meydâna dizildi. Ve niçe biñ başlar dahı ala kana bulaşup meydânda yatur. Haddi ve hisâbı yok, delîle 'ıyân ve kalem-i lisân ile beyân olmağa mümkün degüldür.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

Heft iklimden gelürse gerçi ol dem râyegân
Ola fi'l-hâl anlara bil a'dâ ser-[â]-pâ yegân

Ve Erdel kralı şuya garç olmuşken ni[c]e biñ derd ü elem ile halâşa mecâl bulup çıkmışdur. Ve otuz yedi bân-zâde ile üç yüz biñ zâdeleri alındı. Ve niçe biñ yarağ ve hayme vü otaqları alındı.

Ve niçe niçe yâdigârlar dahı alınmışdur. Haddi ve hisâbı yok, ta'bîre dahı³⁶ mümkün degüldür. Ve ol 'arşa-i ceng kızıl kana bulaşup ve kandan her bir dere elvân[ı] muğayyer olmuşdur.

Beyt

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün
Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

³⁵ Nûshada "darb-buzan" şeklinde yazılan bu kelime asli imlası olan "darb-zen" olarak metne alındı.

³⁶ Burada mükerrer yazılan "dahı" kelimesi metne alınmadı.

*Ey Mücellâ uğraş oldu üç gün üç gice tamâm
Kana garķ oldu çü ol dem halk-ı 'âlem ve's-selâm*

Haķ sübhânehu ve te'âlâ³⁷ dergâhından me'mûl ü mercûdur: Mâdâm ki bu kûbbe-i mînâ-yı mu'allâ envâ'-ı kanâdil-i nücûm ile mücellâ ve münevver ü rûşenâdur, sa'âdetlü pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinin dahı taht-ı hilâfetleri ve esâs-ı³⁸ sa'âdetleri yevmen [88b] fe-yevmen mütezâ'id olup dâ'imü'd-dehr feth-i fütûh müyesser ola. Ve şâh-zâde-i Rûm hazretlerinin şudûr [u] a'yânları sa'âdet-i âyât ve behcet-i gâyât birle terkîb-i âsumân gibi üstüvâr olalar. Ve ümmîzdür ki 'asâkir-i İslâm'a dahı Haķ sübhânehu ve te'âlâ³⁹ feth-i fütûh ve yüz aklıklar ve şâzlıkla şenlikler müyesser eyleye. Hemîşe devlet ü sa'âdetle pâyidâr olalar. Âmin, yâ Rabbe'l-'âlemîn.

Ve lehu fi't-târîh

Yâ Kuddûs ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-naşîr (sene 1005)

[Nazm]

[Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _]

*Gel bu devrûn iktizâsın nakl idelüm ey habîb
Mâverâdan zâhir olsun şeş cihât içre tabîb*

*Hem şükûf ile bezendi bâg u şahrâ lâ-cerem
Tâ ebed ser-mest olupdur büy-ı gülden 'andelîb*

*Câ'e fi'd-dünyâ bi-ricl vaḥş u tayir⁴⁰ u üns ü cin
Rub'-ı meskûndan irişdi 'askeri sırr-ı 'acîb*

*Niçe yüz biñ 'asker irdi feth-i Egre kaşdına
Cân u dil kıldı du'âler şeyh u şâb hem nakîb*

Engürüs iklimi gâret idem ol dem didi şâh

³⁷ "O, her türlü eksiklikten münezzehtir, yücedir."

³⁸ Burada yer alan "ve" bağlacı sentaks ve anlam gereği metne alınmadı.

³⁹ "O, her türlü eksiklikten münezzehtir, yücedir."

⁴⁰ Aslı "tayr" olan bu kelime vezin gereği "tayir" olarak metne alındı.

Ka'r-ı zulmet ola âhîr kâfire 'idü's-şalîb

Hâzret-i Sultân Mehemmed nutk-ı Hâk itmişdi kim

Çılıcumla fetih iderin ger kılırsa Hâk naşîb

KAYNAKÇA

- ARIKAN, Zeki (04.04.2023). "Tarih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih#11-osmanli>.
- BOSTAN, İdris (04.04.2023). "Kâtib Çelebi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/katib-celebi>
- DAVİD, Geza (02.04.2023). "Eğri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/egri>
- İPŞİRLİ, Mehmet (04.04.2023). "Tâcü'tevârih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tacut-tevarih>
- KANAR, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- KARTAL, Ahmet (04.04.2023). "AHMEDÎ, Tâceddin İbrahim bin Hızır", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-taceddin-ibrahim-bin-hizir>
- KAYA, Nevzat (04.04.2023). "Karaçelebizade Abdülaziz Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karacelebizade-abdulaziz-efendi>
- ÖZCAN, Abdülkadir (04.04.2023). "Neşri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nesri>
- ÖZCAN, Abdülkadir (05.04.2023). "Heşt Bihişt", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hest-bihist--bitlisi>
- SÖYLEMEZ, İdris (2019). "Mücellî'nin Manzum Şurûtu's-salâtı", *Artuklu Akademi*, 6 (1), s. 115-143.
- ÜNVER, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.